

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 8 (51)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2014

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 8 (51). — Рівне: РДГУ, 2014. — 181 с.

Збірник наукових праць містить статті Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної дидактики в контексті вимог інформаційного суспільства», проведеної в Рівненському державному гуманітарному університеті 17-18 жовтня 2013 р., з загальноосвітніх проблем навчання, компетентнісного підходу, розвитку творчого потенціалу особистості, використання сучасних інформаційних засобів на уроках в загальноосвітніх навчальних закладах.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних працівників, викладачів та студентів вищих, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкорвайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 7 від 28.02.2014 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 09 — 10.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2014

Отже, екологічне виховання молодших школярів повинно ґрунтуватися на науковому розумінні взаємозв'язку природних і соціальних процесів, узгоджуватися із загальними законами розвитку природи і людини, розвивати в неї відповідальність за розвиток самої себе, подальшу еволюцію ноосфери. У сучасному освітньому процесі робляться спроби реалізувати філософські та психологічні досягнення у сфері розвитку екологічної свідомості особистості XXI століття, починаючи з початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: [навч. посіб.] / Т.М. Байбара. – К.: Веселка, 1998. – 338 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. Кн.1. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Борисенко Н.М. Методичні рекомендації до занять з курсів «Методика навчання природознавства», «Людина і світ з методикою» та «Технології формування екологічної культури та основ здоров'я в початковій школі»: [навч.-метод. реком.] / Н.М. Борисенко. – Херсон: Айлант, 2010. – 120 с.
4. Плахотнік О.В. Традиційні і нові шляхи удосконалення шкільної екологічної освіти / О. Плахотнік // Директор школи України. – 2000. – № 5. – С. 100-111.
5. Пустовіт Г. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті / Г. Пустовіт // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 2-7.
6. Сухомлинський В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1985. – 557 с.

В.И. СУБОТЮК. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В СВЕТЕ ТРЕБОВАНИЙ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Резюме. Комплекс экологических проблем современности требует нового осмысления и пересмотра экологического образования с целью формирования экологической культуры и воспитания младших школьников в свете требований информационного общества.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическое воспитание, младшие школьники, формы организации обучения.

V.I. SUBOTIUK. THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS OF JUNIOR PUPILS ECOLOGICAL EDUCATION IN THE LIGHT OF INFORMATION SOCIETY DEMANDS

The summary. Complex environmental problems today requires new thinking and view the contents of environmental education to develop environmental and cultural education of the schoolchildren in the light of requirements of informative society.

Key words: environmental education, environmental education, junior schoolchildren, teaching forms.

Одержано редакцією 16.12.2013 р.

УДК:373. 033

І.М. ТРОХИМЧУК

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Резюме. У статті визначено й охарактеризовано основні психолого-педагогічні механізми й теоретичні підходи до системи екологічної освіти та виховання учнів основної школи, виокремлено змістові аспекти педагогічного керівництва даним процесом у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: екологічна освіта та виховання, теоретичні підходи, учні основної школи, загальноосвітній навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток вітчизняної педагогічної науки в галузі виховання особистості визначається взаємодією різних чинників: з одного боку, орієнтацією освіти і виховання дітей на традиційну методологію конструювання змісту, форм і методів пізнання ними довкілля, домінуванням екстенсивних тенденцій побудови навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі, з іншого спостерігається обґрунтування та розробка нових підходів, напрямів взаємодії виховної теорії і практики, спрямованої на формування творчої, соціально активної, духовно й морально збагаченої та фізично здорової особистості.

Враховуючи ці тенденції у змісті Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Законах України “Про загальну середню освіту” й “Про позашкільну освіту” актуалізовано увагу на тому, що провідною метою навчально-виховної діяльності різних навчальних закладів є формування та розвиток творчої та соціальної активності особистості, формування її системи гуманістичних й моральних цінностей. Саме тому удосконалення сучасної загальної освіти передбачає орієнтацію навчальних закладів на інтелектуально-творчий розвиток особистості, побудову змісту освіти й виховання на інноваційних підходах, що забезпечує результативність освітньо-виховного процесу, адже суспільний розвиток, поступ держави на шляху інтеграції у європейський і світовий інформаційний простір дедалі більше потребує особистості дослідницько-інноваційного типу.

Відповідно до сучасної парадигми освіти процес навчання повинен ґрунтуватися на визнанні учня суб'єктом власного розвитку. Істотним фактором, що впливає на реалізацію такого погляду на навчально-виховний процес, є те, що учень повинен не тільки засвоювати зміст навчального матеріалу, але й самостійно контролювати, оцінювати й коригувати свою пізнавальну діяльність. На відміну від традиційного процесу навчання, у якому суб'єктові навчання відводилася досить пасивна роль, нова парадигма припускає значне розширення його «поля діяльності», з'являється необхідність формування й розвитку критичного мислення учня, що є основою самоконтролю, виховання самодостатньої особистості.

В аспекті нашого дослідження актуальними є роботи з питань активізації пошукової та пізнавальної діяльності, творчого мислення учнів у процесі проведення практичних чи дослідницьких робіт на заняттях і в природі Е.П. Бруновта, Н.М. Буринської, М.В. Верзіліна, Б.П. Єсіпова, В.О. Онищука, Г.П. Пустовіта, Л.С. Романової, Д.Л. Сергієнко, С.В. Щукіна та інших.

Психологічні аспекти даної проблеми відображені в роботах П.П. Блонського (дисциплінованість мислення, здатність індивіда до руху від абстрактного до конкретного і навпаки), Б.І. Богоявленського (здатність досягати в найкоротший строк більш високого рівня знань), П.Я. Гальперіна, Н.Ф. Талізінної (поетапності формування розумової діяльності), Ю.О. Самаріна (поєднання системності і динамічності знань, тобто вміння їх використовувати в різнобічних умовах). Висновки психологів переконливо свідчать про необхідність розробки таких методів навчання, які могли б найефективніше поєднувати інтелект і емоційність сфери діяльності школярів у процесі вивчення та охорони природи.

Помітний внесок у розробку проблеми екологічної освіти і виховання школярів зробили А.Н. Захлебний, І.Д. Зверев, І.Т. Суравегіна, дослідження яких стосуються концептуальних положень та методики екологічної освіти і виховання школярів у зв'язку з викладанням предметів біологічного циклу.

На підставі аналізу результатів констатувального етапу дослідження, доведено, що кінцевою метою формування екологічної вихованості учнів основної школи у процесі дослідницької роботи з екології у загальноосвітньому навчальному закладі є формування у їхній свідомості цілісної наукової картини світу, екоцентричних ціннісних категорій, ідей та переконань стосовно оточуючого їх середовища – соціального і природного (теоретичний аспект), набуття відповідних знань, вироблення умінь і навичок з його вивчення й охорони (теоретико-прикладний аспект), застосування здобутих знань, сформованих умінь і навичок в організації і здійсненні дослідницької роботи з екології колективом загальноосвітнього навчального закладу, так і самостійно у процесі здійснення індивідуально й суспільно-значущої роботи (прикладний аспект).

Виходячи з результатів експериментального дослідження з метою перебудови існуючого навчального і виховного процесу ми пропонуємо взяти за основу концепцію розвиваючого формування і продуктивного функціонування пошуково-дослідницьких систем екологічних понять, яка побудована на системному використанні принципу активності в принципово нових умовах.

Складовою частиною її, ядром слугують наступні принципи:

I. Посилення системності, узагальненості і функціональності основних екологічних понять у процесі навчання біології у сучасній загальноосвітній середній школі в умовах її диференціації.

II. Діяльнісний та особистісно-орієнтований підхід до формування системи екологічних понять у середніх класах сучасної загальноосвітньої школи.

III. Інтенсифікація процесу формування систем екологічних понять та особистості учнів.

IV. Активізація і самоорганізація понятійно-теоретичної діяльності учнів в умовах співробітництва з учителем і один на один.

Концепцію розкривають такі дидактичні положення:

1. Біологія включає в себе важливі теоретичні системи знань, адекватні науковим і такі, що відбивають у своєму змісті основні об'єкти і проблеми сучасної екології, їх діалектику. Ці знання передаються учням не в готовому, завершеному вигляді, а формуються в процесі активної дослідницької навчально-пізнавальної діяльності і засвоюються у формі відкритих теоретичних систем, що розвиваються.
2. Об'єднання окремих понять у загальні теоретичні системи розглядається як необхідна умова комплексного розв'язування завдань освіти, екологічного навчання, виховання і розвитку учнів, оскільки вони складають головний зміст навчального предмета, об'єкт напруженої розумової діяльності учнів. Володіючи високим пізнавальним і розвиваючим потенціалом внаслідок притаманних цим системам продуктивних функцій і здатності мінімальними засобами проектувати максимум нових знань, концентрувати та інтегрувати їх, загальні системи понять прискорюють процес навчання і формування в ньому пошуково-творчої діяльності, науково-діалектичного та екологічного стилю мислення, наукового світогляду учнів.
3. Важливим засобом концентрації змісту і оглядового подання структури загальних понять, методом формування та інструментом оперування поняттями є дослідницька робота, яка суттєво прискорює розвиток мислення учнів. Її активне застосування у процесі формування систем екологічних понять можливе лише після того, як учні ознайомляться з основними положеннями відповідно біології рослин та тварин.
4. Формування загальних теоретичних систем понять у предметному навчанні буде здійснюватися на основі діяльнісного і системного підходів, широкої реалізації методу сходження від абстрактного до конкретного, що відповідає їх пізнавально-логічній природі.

5. Справжня дослідницька діяльність можлива після того, як у учнів будуть сформовані абстрактні інваріанти основних систем понять курсів біології рослин і тварин, а, значить, вони зможуть використовувати у навчанні продуктивні функції цих знань.
6. Формування екологічної системи понять при вивченні біології можливе лише на основі «бачення» цілісного процесу і перспектив розвитку біогеоценозів та суспільства в цілому. Це полегшується використанням методів спостережень в природі та організації дослідницької роботи з екології.
7. Системне і активне засвоєння екологічних понять слугує основою формування наукового світогляду і екологічного стилю мислення школярів. Механізмом включення понять у структуру світогляду є категорійний синтез, світоглядне, методичне і практичне осмислення учнями його результатів у старших класах, а підсумком – конкретний прояв і застосування знань, умінь, переконань на практиці та у повсякденному житті.

Мета та завдання дослідження. Дати характеристику основних психолого-педагогічних механізмів формування екологічної вихованості учнів основної школи у процесі дослідницької роботи з екології у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, враховуючи результати аналізу праць зазначених вище авторів та результати здійсненого нами дослідження визначено сутність системи екологічного дослідництва як ефективного засобу формування екологічної вихованості учнів основної школи у загальноосвітніх навчальних закладах, якщо:

- зміст дослідницьких робіт спрямований на усвідомлення учнями причинно-наслідкових зв'язків, дотримується наступність змісту і структури пізнавальних завдань та різноманітних форм і методів проведення дослідів екологічного характеру;
- дослідницька робота організовується в системі, яка забезпечує поступове зростання рівня інтелектуальної активності і самостійності учнів;
- вчителям відомі структура пізнавальної активності школярів, рівні та динаміка її розвитку в залежності від різних соціально-педагогічних чинників та індивідуальних особливостей учнів;
- технологія навчання школярів, зокрема дослідницько-пошукова, розробляється з урахуванням виявлених рівнів і особливостей їх пізнавальної активності;
- цей процес буде здійснюватися на основі відповідної програми розвитку екологічного дослідництва, яка координує зусилля вчителів біології.

Оскільки екологія не є самостійним навчальним предметом, максимальне навантаження отримує найбільш споріднений предмет – біологія. Тому, для отримання основ екологічних знань учнями ми вважаємо найбільш доцільним навчальним процесом дослідницьку діяльність з екології, яку потрібно розпочинати разом із вивченням курсу біології. Слід також зазначити, що базисом для організації дослідницької роботи з екології в основній школі є знання, вміння та навички, отримані учнями в курсах природознавства, який викладається у початковій школі.

Ми вважаємо, що організація такої роботи повинна базуватися на провідних екологічних ідеях, висловлених Зверевим І.Д., Суравегиною Т.Т. та Захлібним А.Н. [4], а саме:

- розвиток і цілісність природи в сфері життя;
- взаємозв'язок історії суспільства і природи;
- змінювання природи в процесі праці;
- середовище і здоров'я людини;
- природа в морально-естетичному розвитку особистості;
- оптимізація взаємодії в системі "природа - суспільство (людина)".

Ідея розвитку і цілісності природи в сфері життя є однією з основних, фундаментальних ідей, яка висвітлюється на науковому матеріалі циклу природничо-наукових предметів. Під час вивчення біології набуває подальшого розвитку поняття "середовище життя", розширюється його обсяг за рахунок ознайомлення учнів з абіотичними, біотичними та антропічними чинниками довкілля. Не менш важливим для розуміння ідеї про розвиток і цілісність природи є загальне поняття про кругообіг речовин та енергії.

Провідна ідея про взаємозв'язок історії суспільства і природи в шкільному курсі біології не знайшла достатнього висвітлення. Проте все ж таки існує можливість ознайомлення учнів з науковими основами розв'язання екологічних проблем. На прикладі розвитку деяких галузей сучасної біології та сільського господарства можна показати, що екологічна політика як нашої країни, так й інших держав спрямована на комплексне використання природних ресурсів, захист природного середовища та врахування антропічного навантаження на довкілля. Ми врахували також можливість ознайомити учнів з історичними аспектами даного питання.

При висвітленні ідеї про змінювання природи в процесі праці вважаємо за необхідне розширити в курсі біології обсяг поняття «антропічний фактор».

Ідея про взаємозв'язок середовища і здоров'я людини передбачає висвітлення фізико-хімічних умов життя та еволюції органічного світу на нашій планеті при ознайомленні з тваринним та рослинним світом.

Усвідомлення значення природи у розвитку особистості ґрунтується на морально-естетичному, пізнавальному оцінюванні природи. У висвітленні естетичного аспекту взаємовідношення особистості і природи панівна роль належить предметам гуманітарного циклу. Пізнавальне і практичне ставлення до природи як умова існування людства є важливим компонентом предметів природничого циклу.

Суперечливий характер взаємовідношень суспільства і природи виявляється в необхідності постійного використання природи людиною і небажаних наслідків її втручання в природні процеси.

Отже, процес навчання біології повинен бути творчим. Проблемі організації навчання як творчого процесу присвячена низка науково-методичних праць, центральне місце серед яких займає робота В.Г.Розумовського [6], в якій викладена концепція цілісного творчого навчального процесу. Творчий навчальний процес представлений у ній як відображення творчого наукового процесу пізнання і передбачає вивчення навчального матеріалу за схемою: вихідні факти – модель-гіпотеза – логічно отримані наслідки – експериментальна перевірка наслідків. Реалізація такого підходу вимагає відповідного підбору змісту навчального матеріалу, його структуризації та вибору методів навчання. Сам автор зазначає: «Якщо ми прагнемо просто познайомити школярів з новими положеннями, законами, то достатньо просто повідомити їм готові теоретичні висновки, якими вони і будуть користуватися. Якщо ж ставиться завдання не тільки інформувати, але й розвивати школярів у процесі навчання, то починати виклад навчального матеріалу з готових теоретичних конструкцій, без пояснення того, на основі яких вихідних фактів вони отримані і якими експериментами підтверджується істинність теорії, не можна» [6, 63]. Проте такий підхід до викладу навчального матеріалу на практиці пов'язаний з певними труднощами, а саме: дефіцит навчального часу, неоднорідність складу учнів тощо. Це засвідчує і сам автор, стверджуючи, що «нерідко інтереси розвитку творчих здібностей стикаються з інтересами економії навчального часу, оскільки виклад матеріалу за схемою: вихідні факти – модель-гіпотеза – логічно отримані наслідки – експериментальна перевірка наслідків – потребує більше часу, ніж виклад чисто теоретичної концепції» [6]. Очевидно, що зазначені чинники і зумовлюють пріоритетність традиційно-інформаційних підходів в існуючій практиці організації процесу навчання. Підтвердженням цього є структура змісту навчального матеріалу в діючих, у тому числі і новітніх, підручниках, де не завжди виклад нового змісту починається з розгляду або представлення вихідних фактів.

Центральним моментом всіх сучасних теорій навчання є положення Л.С.Виготського про те, що ефективне засвоєння вивченого матеріалу проходить в процесі активної діяльності учня» [3]. Саме це положення можливо реалізувати в тому випадку, коли планується різнопланова діяльність учнів, зокрема, проведення дослідницької роботи. Специфіка вивчення в школі таких експериментально-теоретичних дисциплін, як хімія, фізика та біологія, поставила в цих навчальних предметах учнівський експеримент на одне з ведучих місць серед методів навчання.

Виходячи з власного досвіду викладання біології в загальноосвітній школі та проведеного дослідження, можна відмітити, що навчально-дослідницька робота в школі повинна розглядатися не лише як форма додаткової освіти, але і як необхідна складова частина методики викладання предмету. Така дослідницька робота забезпечує розуміння учнями історичного, логічного та методологічного аспектів змісту біології, а також зв'язку її основних наукових положень з практикою. Оскільки сучасна середня загальноосвітня школа спрямована на екологізацію процесу навчання, дослідницька робота з біології також носить екологічний характер.

За поглядами Ю.Д.Бойчука та О.З.Злобіна [2], організація екологічної освіти та виховання в основній школі повинна враховувати такі положення:

1. Першочергове завдання екологічної освіти – формування наукових уявлень про біосферу як унікальну оболонку Землі, де існує життя. Екологічна освіта повинна пов'язувати засвоєння наукових уявлень про біосферу з розвитком діалектично суперечливої єдності «біосфера – людство».
2. Екологічна освіта і виховання мають орієнтуватися на активну взаємодію людини з природою, побудовану на науковій основі, на оцінюванні людини як частини природи.
3. Екологічні проблеми тісно пов'язані з демографічними, енергетичними, продовольчими і сировинними проблемами. Екологічна освіта перебуває на стику наук про природу і про людину. Тому при розробці питань про зміст та форми роботи, методи і методики екологічного виховання виходять з того, що воно є одним з найважливіших напрямів забезпечення синтезу природничих і соціальних наук у процесі навчання, виховання й освіти.
4. Екологічна освіта має формувати наукові уявлення про соціальне коріння глобальних екологічних проблем. Проблема взаємозв'язку природи і суспільства тісно переплітається з широким колом етичних і естетичних питань.
5. Навколишнє середовище і соціосфера, створена людиною, мають розглядатися як єдине ціле, підходячи до його оцінки й характеристик з екологічних, економічних, соціальних, законодавчих, культурних і естетичних позицій.
6. Екологічна освіта та виховання мають бути безперервними.
7. Екологічні знання, доповнені аксіологічними орієнтаціями, мають стати основою екологічної культури і екологічного мислення.

Головними чинниками незадовільного стану екологічної освіти і виховання є багаторічне панування споживацького ставлення до природи та руйнування народних традицій збалансованого природокористування; недооцінка екологічних знань у загальній системі освіти; недосконалість необхідної законодавчої бази та дієвого контролю за виконанням прийнятих рішень; недостатнє матеріально-технічне та методичне забезпечення навчально-виховного процесу; відсутність державної підтримки діяльності громадських формувань, молодіжних організацій та інших структур, які займаються екологічною просвітою [7].

Звідси – екологічна освіта та виховання у сучасних умовах є новим сенсом, філософією і метою сучасного освітнього процесу як єдино можливого засобу збереження людини як біологічного виду та продовження і розвитку людської цивілізації в цілому.

Висновки. Проблема формування екологічної вихованості учнів основної школи у процесі дослідницької роботи з екології в загальноосвітньому навчальному закладі є і залишається на сьогодні складною, багаторівневою й багатоаспектною психолого-педагогічною проблемою, розв'язання якої може використовувати та запроваджувати різноманітні напрями й підходи, кожний з яких працюючи на розв'язання цієї важливої проблеми буде мати різний зміст й відповідно результат. Тому проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми.

Проблемою залишається створення цілісної й логічно вибудованої системи дослідницької роботи з екології від учнів початкових класів до старшокласників в умовах загальноосвітнього навчального закладу, а також запровадження інноваційних форм і методик екологічної роботи з школярами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання /Іван Дмитрович Бех. – К.ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бойчук Ю.Д. До питання екологічної освіти і виховання в загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах / Ю.Д.Бойчук, О.З.Злобін // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К.: ІЗМН, 1998. – Вип..14. – 232 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. Избранные психологические исследования./ Л.С. Выготский. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1956. – 567 с.
4. Зверев И.Д. Экология в школьном обучении: новый аспект образования / И.Д. Зверев. – М.: Знание, 1980. – 96 с.
5. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта та виховання: теоретико-дидактичний аспект: монографія. Книга 1. / Григорій Петрович Пустовіт. – Миколаїв: Вид-во МДУ ім. В.О.Сухомлинського, 2010. – 379 с.
6. Разумовский В.Г. Проблема развития творческих способностей учащихся в процессе обучения физике: автореф. дисс. ... докт. пед. наук: 01.03.02 / Разумовский Василий Григорьевич. – М., 1972. – 62 с.
7. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии /Сергей Леонидович Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1976. – 416 с.
8. Рудишин С.Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів: теорія і практика: монографія / С.Д. Рудишин. – Вінниця: «Темпус», 2009. – 394 с.

И.М. ТРОХИМЧУК. СИСТЕМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме. В статье определены основные психолого-педагогические механизмы и теоретические подходы к системе экологического образования и воспитания учащихся основной школы, выделены содержательные аспекты педагогического руководства процессом в учебно-воспитательном процессе общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: экологическое образование и воспитание, теоретические подходы, учащиеся основной школы, общеобразовательное учебное заведение.

I.M. TRONIMCHUK. THE SYSTEM OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF SECONDARY SCHOOL PUPILS IN THE CURRENT CONDITIONS

The summary. The basic psychological and pedagogical mechanisms and theoretical approaches to environmental education system of secondary school pupils are defined and characterized in the article, contents aspects of educational leadership of this process in the educational process of secondary educational establishment are accentuated.

Key words: environmental education and awareness, theoretical approaches, secondary school pupils, secondary educational establishment.

Одержано редакцією 04.12.2013 р.

УДК: 373. 5: 017. 4: 061. 2

Т.С. ЦІПАН

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Резюме. У статті розкриваються шляхи формування ціннісних ставлень підлітків-членів дитячо-юнацьких об'єднань до держави у контексті їх громадянського виховання. Розкрито сутність розробленої орієнтовної програми громадянського виховання „Зростаємо громадянами”, зміст якої спрямований на: поглиблення знань підлітків про державу і суспільство, український народ, права і обов'язки громадян у суспільстві; способи життєдіяльності і взаємодії підлітків у суспільстві; формування загальнолюдських якостей і почуттів, громадянських ставлень; набуття практичних навичок громадянської поведінки у суспільстві, шляхом залучення підлітків до суспільно корисної діяльності, спрямованої на поліпшення умов становлення їх як громадян держави.

Ключові слова: цінність, ціннісне ставлення до держави, громадянське виховання, напрями виховання, сюжетно-рольова гра.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Васьківська Г.О. Людиноцентризм як домінанта формування у старшокласників системи знань про людину.	4
Кондрашова Л.В. Здоров'язберігаючий аспект навчання як актуальна проблема сучасної дидактики.	8
Тадеев П.О., Борисюк Л.Р. Вітчизняні та зарубіжні концепції обдарованості: порівняльний аналіз.	12
Петрук Л.П. Становлення і розвиток проблемного навчання у педагогіці.	15
Галатюк Ю.М. Творча та інформаційна функції навчання у контексті сучасної освітньої парадигми.	18
Байкачова К.В. Моральне виховання як психолого-педагогічна проблема: історичний аспект.	21
Ваколюк А.М. Теоретико-прикладні засади розвитку фізичної культури.	24
Васьківський М.В. Професійне самовизначення старшокласників: ціннісно-орієнтований підхід.	27
Вербець ВВ. Ризики ескалації соціально-психологічного дискомфорту особистості.	30
Глінчук Ю.О. Аспекти охорони праці при використанні інформаційних технологій у освітньому середовищі.	34
Грицюта О.Ф. Важливість закладів відпочинку християнської орієнтації для розвитку особистості підлітка.	38
Дем'янчук В.А., Риженко І.М., Чабан В.Й. Культура безпеки людини – безпека суспільства в ХХІ столітті.	42
Коваль В.В. Вікові особливості фізичного виховання учнів у закладах професійно-технічної освіти України.	46
Косарева О.І. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю: причини виникнення та шляхи корекції.	51
Левчук (Тимочко) І.Б. Теоретичний аналіз проблеми просвітницько-громадської діяльності православних братств Волині (2 пол. ХІХ – початку ХХ ст.).	54
Листопад О.А. Проблема діагностування творчого потенціалу у дітей у Західній Європі і США.	58
Мишкарьова С.В. Організаційні засади діяльності Братства православних богословів у Польщі (1934-1938 рр.).	62
Нечипорук Л.І. Випереджуюча освіта як основа гармонійного соціоприродного розвитку суспільства ХХІ століття.	65
Оксенюк О.В. Особливості формування громадянської компетентності в учнів (досвід Рівненської української гімназії).	68
Павлюк Г.С., Безкоровайна О.В. Інтерактивні форми та методи виховання гуманності в дітей молодшого шкільного віку у контексті розвитку культури спілкування.	71
Пелех Л.Р. Особливості взаємовідносин суб'єктів ціннісно-зорієнтованого підходу в навчально-виховному процесі (Україно-Польський досвід).	74
Світельська-Дірко С.В. Виховання відповідальності учнів молодших класів засобами казки в творчості В.О. Сухомлинського.	78
Стельмашук Ж.Г. Дисциплінованість особистості школяра: до проблеми термінології.	81
Стихун Л.П., Стихун Н.В. Використання елементів театрального мистецтва у сучасній педагогічній практиці загальноосвітніх шкіл.	84
Суботюк В.І. Науково-методичні засади екологічного виховання молодших школярів у світлі вимог інформаційного суспільства.	88
Трохимчук І.М. Система екологічного виховання учнів основної школи в сучасних умовах.	91
Ціпан Т.С. Формування ціннісного ставлення підлітків до держави в умовах дитячо-юнацьких об'єднань.	95
Чорноус В.П. Творчість особистості у дискурсі практичної психології.	99
Янцур М.С. Профорієнтаційна компетентність учнів основної школи, яка формується в процесі трудового навчання.	101
Біляковська О.О. Модифікація оцінювання у новітньому форматі уроку.	106
Волкова В.В. Компетентнісний підхід у навчанні міжкультурної комунікації іноземною мовою.	108
Галатюк М.Ю. Навчально-пізнавальна компетентність старшокласників крізь призму системного і діяльнісного підходів до процесу едукції.	112
Гнедко Н.М. Дидактичні основи використання засобів віртуальної наочності на уроках української мови та літератури.	115
Гринькова Н.М. Дидактичний аспект організаційних форм і методів театральної педагогіки.	120
Дереза І.С. Взаємозв'язок навчання і самоосвітньої діяльності в професійному саморозвитку студентів.	124
Дмитришина Н.М. Генетична площина актуальних проблем дидактики у світлі чернечого виховання на теренах Західної України (30-ті рр. ХХ ст.).	127
Жулаєва В.О. Забезпечення валідності й надійності тестів протягом життєвого циклу.	129
Косянчук С.В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників в умовах особистісно-орієнтованого навчання.	132
Лопатинська І.С. Емоційно сприятливе середовище як умова результативності вивчення іноземної мови учнями.	136
Мандрик Н.В. До проблеми сучасного уроку української мови.	139
Просенюк А.І. Взаємодія дошкільних навчальних закладів та сім'ї в процесі впровадження особистісно розвивального вектору навчання.	142
Рябовол Л.Т. Правові предметні компетенції як показники профільної правової предметної компетентності (критерії визначення рівнів сформованості).	145
Шутяк В.Г. Про політехнічну освіту молодших школярів.	150

<i>Рибачук І.Г.</i> Дидактичні ідеї в педагогічній спадщині А.С. Макаренка.	153
<i>Тимощук О.С.</i> Зміст підготовки майбутніх вчителів технологій у галузі охорони праці.	156
<i>Войтович О.П., Сергієнко В.П., Войтович І.С.</i> Створення та використання навчальних ВІКІ-ресурсів з природничих дисциплін.	159
<i>Совгар О.М.</i> Постаць Ю. Романчука в історико-педагогічних працях.	165
<i>Приймак О.П.</i> Формування загальнонавчальних умінь та навичок у першокласників на уроках математики ..	168
<i>Маланюк М.М.</i> Модель розвитку творчих математичних здібностей учнів ліцею засобами інформаційних технологій.	171
<i>Шевчук О.А.</i> Мотивація ведення безпечного, тверезого, здорового способів життя в процесі вивчення дисципліни «БЖД».	175
<i>Відомості про авторів.</i>	178